

Szakdolgozat

Karel Čapek

R.U.R.

Rossum Univerzális Robotjai

Bessenyei Bettina

Látványtervezés BA

2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus Rippl-Rónai Művészeti Kar
Látványtervezés alapszak

R.U.R. - Rossum Univerzális Robotjai
Karel Čapek

Témavezetők: Rátkai Erzsébet
mesteroktató óraadó tanár

Molnár Zsuzsa
mesteroktató óraadó tanár

Készítette: Bessenyei Bettina
V2JZWA
Nappali tagozat

Inézet: Színházi Intézet

Kaposvár
2023

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
1. KAREL ČAPEK	8
1.1. ÉLETE, JELENTŐSÉGE, VILÁGSZEMLÉLETE	8
1.3. ČAPEK TOVÁBBI MŰVEI	11
2. TÖRTÉNELMI KÖRNYEZET (CSEHSZLOVÁKIA) 1921-BEN	13
4.2. R.U.R. FELDOLGOZÁSAI	17
4.3. TÖRTÉNET	19
4.4. TÖMEG	20
4.5. BIBLIKUS UTALÁSOK	21
4.6. MIK ČAPEK ROBOTJAI?	22
4.6. HELYSZÍNEK ELEMZÉSE	23
4.7. KARAKTEREK ELEMZÉSE	24
5. SZÍNHÁZ LEÍRÁSA	29
6. KONCEPCIÓM	31
6.1. DÍSZLET	31
6.2. JELMEZ	33
7. ÖSSZEGZÉS	35
8. FELHASZNÁLT IRODALOM	36
9. ALAPRAJZ	38
10. LÁTVÁNYTERVEK	39
11. JELMEZTERVEK	45

BEVEZETÉS

Bevezetés

*„Sok van, mi csodálatos, / De az embernél nincs semmi csodálatosabb –
Szophoklész: Antigóné*

A fikatív jövőképek, utópiák, disztópiák az aktuális kor kritikáiként értelmezhetőek, amelyekben a szerzők azon vélekedésüket fogalmazzák meg, hogy az adott társadalom működése hová vezet, milyen következményekkel járhat. Így ezek figyelmeztetésként is felfoghatók, hogy mely működéseinkben van szükség változásra. Hipotézisem, hogy Čapek darabja elavultnak állítja be az addigi eszméket, embertelennek az embereket és egy új fajta ember létrejöttében látja a megoldást. Ez utal a szükséges folytonos megújulásra, változni tudásra. Olyan disztópikus teremtés történetnek tartom a művet, amely felhívja olvasóinak a figyelmét, hogy az ember milyen hibák elkövetésére képes, amikor alkot, amikor alkotásával a világot jobbá akarja tenni és hiszi, hogy képes megváltoztatni azt.

Hitbéli világban Teremtőnek képzelet magát

Felhívja a figyelmet az ember tudásának, hatáskörének korlátaira, valamint az elengedhetetlen szükségességű társadalmi megújulásokra, folyamatos változásra és alkalmazkodásra.

Diplomamunkám célkitűzése egy olyan látvány megteremtése, amely egy ilyen sokrétű mű minden asszociációjának szabad teret enged. Amely bár állást foglal amellett, hogy a világ megmenthető, mégis igyekszik némileg nyitva hagyott kérdésként megfogalmazni és elgondolkodtatni a nézőt. Amely jelmezekkel is kifejezi a robotok milyen különös teremtmények, gépek is, de emberek is, mesterségesen előállítottak, de bőrük alatt vér folyik, folyamatos fejlődésük eredményeként pedig az új ember jön világra, aki naiv, friss, alkalmazkodó és ezáltal képes a legfontosabb dologra: a szeretetre.

Čapek darabjában egy olyan disztópiát olvashatunk, amelyben az ember által tervezett és fejlesztett robotok leszámolnak az emberiséggel, ezzel önmagukat is halálra ítélve. A történet végén két lehetséges túlélő jelenik meg, két robot, akik emberibb tulajdonságokkal rendelkeznek, mint maguk az emberek.

A darab egy igazán sokrétű mű, amelynek elemzése és látványtervezése egyaránt izgalmas kihívás. Sokrétűsége miatt mindig aktuális tud maradni, mondanivalója ma különösen elgondolkodtató, emiatt fontos köztudatba emelni és foglalkozni vele. Čapek – korát 100 évvel meghaladva – tulajdonképpen a napjainkban egyre inkább teret nyerő és fenyegetővé váló mesterséges intelligenciát jeleníti meg. Ma a mesterséges intelligencia segítségével egyre többen írnak zenét, színdarabot vagy akár házassági fogadalmi szöveget. Čapek ezen művét – aktualitása ellenére – mégis ritkán állítják színpadra vagy

filmesítik meg. Elemző irodalma elenyésző, magyar nyelven pedig mondhatni nem is létezik.

A darab tudományos-fantasztikus műfajba burkolt társadalomkritika, amely sejtetően elítéli a faszizmus eszméit – különösen alátámasztott ez, Čapek életműve tükrében – amely robotnak állítja be az önálló gondolatokkal nem bíró embertömeget, akinek vezetőre van szüksége. De mindenekelőtt az ember megalomán hatalomvágyát prezentálja azzal, hogy amit létrehoz lassacskán hogyan nő túl rajta és végül, hogyan fordul ellene.

Ilyen sokszínű mű esetében kifejezetten izgalmas, hogy a látványnak sokféle asszociációt kell engednie a néző számára, így nagyobb gesztusokkal, kevés konkrétumot tartalmazva kell fogalmaznia. Különösen érdekelnek az ilyen térszervezési stratégiák. (A dráma keletkezésének időpontja összeegyeztethető az avantgárd, így konstruktivista irányzatokkal, amely eszméket felhasználom a színpadtervezésemnél.)

A darab szövegének felszínes jelentése mögé tekintve felfedezhető, hogy a mű elsősorban nem szokványos science-fiction. Kökemény kritika a politikai rendszerek, a hierarchikus társadalom és az ostoba embertömeget illetően. Kritizálja az emberiséget, aki a történelem alatt egyetlen dolgot tett, ha nem értett egyet valamivel: háborúzott és pusztított.

Kritizálja a tudósokat, akik kíváncsiak, teremtenek, de alkotásukat már nem képesek kézben tartani, azoknak sorsa kikerül a „pénzemberek” kezébe, akiket még nagyobb kritika ér a műben. A „pénzember” csak a hasznot és bevételt látja, így olyan találmány, amely kezdetben az emberiség javát szolgálta, de hamar képes túlnőni az emberen és kártékonyvá válni.

Kritizálja a tömeget, akik nem képesek önállóan gondolkodni, személyiségük elvész a tömegben, irányíthatóak és robotszerűek.

Čapek a mű végén megadja a lehetőséget, hogy a teljes apokalipszisbe taszított világ romjain új világ, új, gondolkodni és érezni képes ember teremtsen új világot. Az új Ádám és Éva két robot, akik nem tudnak szaporodni, de eddig szerelmet sem tudtak érezni, így Čapek az olvasóra bízta, hisz e az új világ létrejöttében, vagy elfogadja, hogy a világ megmenthetetlen.

Alkotói koncepcióm, hogy a világ folyamatosan más hozzáállást igényel, változékonyságot, és ilyen módon megmenthető. Čapek fő kérdése véleményem szerint, hogy mi teszi emberré az embert, amire azt a választ találja, hogy a szeretet.

„...nagyszerű feltalálók, de mi volt felfedezéseik nagysága ahhoz a lányhoz és ahhoz a fiúhoz képest, az első párhoz képest, akik felfedezték a szerelmet, a könnyeket, a szerelmes mosolyát, a férfi és nő közti szerelmet?”¹

¹ M. Nagy Judit, Quattrocento Kiadó (2013) – 143 oldal

- 1.1. Élete, jelentősége,
világszemlélete
- 1.2. kortársai
- 1.3. Čapek további művei

1. Karel Čapek

1.1. Élete, jelentősége, világszemlélete ²

1890-1938 között Csehországban élt, művelt, értelmiségi családban nevelkedett. Megélte az első világháborút, látta Csehszlovákia létrejöttét. Elsősorban regényíróként tartják számon a cseh irodalom egyik kiemelkedő alakját. Külön érdekesség, hogy ő használta először a robot szót az 1921-ben megjelent R.U.R. című színművében.

Čapek kritikusan szemlélte a körülötte lévő társadalmat és politikai helyzeteket. Már első gimnáziumából eltanácsolták Ausztria-ellenes szervezetben való részvétele miatt. Párizsi egyetemi éve alatt ismerkedett meg a kor legmodernebb avantgárd művészetével, ez inspirálta arra, hogy hazája avantgárd költészeti forradalmát is ösztönözze. A háború előtt egy liberalista újság szerkesztőjeként dolgozott, ahol lelkesen hirdette világnézetét, miszerint

„A kapitalista önzés materializmusa és a proletár-osztályharc filozófiai materializmusa: e két malomkerék között éppen középen őrlődik a humanista.”

- Karel Čapek

Čapek a háború éve alatt óvatos, visszahúzódó életet élt, hogy kibújhasson hadkötelezettsége alól. Mint egyre ismertebb publicista, aki a humanizmusban és liberalizmusban hitt, igyekezett elkerülni a szélsőséges megnyilvánulást, különösen a háborút és harcot.

Írói munkásságára jellemző, ami nagy sikerének titka is lehet, hogy közérthetően fogalmaz. Stílusát expresszionistának vagy szimbolistának nevezik, de megkülönbözteti a többi avantgárd műtől, hogy ő nem akarta valódi mondanivalóját elrejtteni. Szövegei olvasmányosak, szórakoztatóak,

² Kézikönyvtár, Hegedüs Géza: Irodalmi arcképcsarnok, Karel Čapek

szimbólumai, amelyeket használ, pedig egyértelműek. Műveinek társadalomnevelő célzata van, leginkább pedig a fasizmust kritizálja.

A német fasizmus egyre nagyobb teret nyert magának, már közvetlen veszélyt jelentett Csehországra is. Bátyját ³, az elismert festőt és írókat koncentrációs táborba vitték, ahol meghalt. Čapek eközben legyengülten, rossz egészségi állapotban otthon feküdt.

1.2. Kortársai

A teljesség igénye nélkül szeretném bemutatni, hogy milyen művek hathattak Čapekre a R.U.R. megírása előtt, illetve egy pár példa segítségével a korszellemet felidézni.

Franz Kafka öröksége fontos egész Európa számára és úgy gondolom Čapek művészetére is jelentős hatást gyakorolhatott. Ilyen például az *Átváltozás* című novellája, amely a kor dolgozó emberének embertelenségét mutatja. Gregor, a novella főszereplője csótánnyá változva sokkal emberibbé válik, mint mikor dolgozó ember volt. Tulajdonképpen ugyanez a dilemma – a kor dilemmája – jelenik meg Čapeknél is, de már nem az egyént, hanem a tömeget elemezve.

„Próbálnám csak meg én a főnökömnél: azonmód repülnék. Egyébként ki tudja, nem járnék-e jól? Ha szüleim miatt nem túrtöztetném magam, már rég felmondtam volna, odaálltam volna a főnököm elé, és amúgy istenigazából megmondtam volna neki a véleményemet. Leszédült volna a pultról! Különben is micsoda furcsa szokás az, hogy felül a pultra, és onnan a magasból beszél az alkalmazottal, akinek ráadásul egész szorosan oda kell állnia a főnöke elé, mert az nagyothall. Nos, még nincs veszve minden remény; ha egyszer együtt lesz a pénz, amiből kifizethetem neki szüleim adósságát – nem tarthat tovább öt-hat

3 Josef Čapek. 1887-1945 (Bergen-belseni koncentrációs tábor) Kubista festőművész, grafikus, színházi díszlettervező, műkritikus, író. Művészi munkáival a fasizmust bírálta, a háború ellen lépett fel. 1939-ben Prágát megszálló német csapatok letartóztatták politikai aktivitása és elkötelezettsége miatt.

évnél -, mindenképpen megteszem. Az lesz majd a nagy üzlet. Egyelőre azonban föl kell kelnem, mert ötkor indul a vonatom.” – Franz Kafka, Átváltozás

A rengetegszer feldolgozott, továbbgondolt Frankenstein (Mary Shelley, 1818) történet is hatással lehetett az R.U.R. szerzőjére. Shelley művében egy tudós kísérletet végez, kíváncsi, hogy képes-e egy ember biológiai értelemben vett embert mesterséges módon létrehozni. Azonban ez romantikus, individualista szemlélettel csak egyetlen egyén története. Egyetlen embert készít el, aki csúfsága, nem teljes emberszerűsége miatt örök magányra van ítélve. Teremtője sorsára hagyja és a mű végén Frankenstein végez is ezzel a teremtővel. Ez a lény – Rossum robotjaival ellentétben – állatiasan, ösztönszerűen működik. Rossum robotjaiból pontosan ez az állatias ösztön hiányzik, az érzések, a vágyak. Ők már csak azzal a céllal lettek létrehozva, hogy gyári munkaerők legyenek, a teremtő motivációja már nem csak egy tudós ember kíváncsisága volt, hanem egy kapitalistább ambíció, a lehető legolcsóbb és leghatékonyabb munkaerő létrehozása volt a cél. Előkerül annak a társadalomban elszenvedett magánynak az érzése, amit Rádis is érez. Mindketten először magukat hibáztatják, majd szembefordulnak és végeznek teremtőikkel.

Sigmund Freud a tömegek lélektanával 1910-es években kezdett el foglalkozni. Tömegpszichológiai és én-analízis című tanulmánya is mutatja, hogy a korban hogyan vált a tömeg kérdése kardinálissá.

Ödön von Horváth

„Van bennem valami magyar, horvát, német és cseh. Ez nem sok, ha arra gondolunk, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiában kétszáz nemzetiség volt” – nyilatkozta magáról Ödön von Horváth

Drámaírói munkásságát eleinte az „infláció és gazdasági válság” témái határozták meg, majd később a fasizmus értelmetlenségének belső vívódásai hatották át színműveit, akár csak Čapekét.

1.3. Čapek további művei

1936: Harc a szalamandrákkal (Válka s Mloky) – regény

A regény egyszerre pesszimista és humoros, egyszerre parodizálja ki a kommunista és fasiszta eszméket. Erős párhuzam fedezhető fel Rossum robotjai és a szalamandrák között. A szalamandrák itt „olyan műveltek, mint „az átlagos cseh kispolgárok” A szalamandra nem tehet róla, hogy szalamandra, de aki egyszer szalamandra, az nem ember.”⁴

Fasizmusellenes munkák az 1930-as évekből:

- 1937: A fehér kór (Bílá nemoc) – dráma
Politikailag az egyik legfontosabb műve.
- 1938: Az anya (Matka) – dráma

További fontos munkái:

- 1927: Egy tisztas polgár meghurcoltatása (Skandální aféra Josefa Holouška)
- 1927: Ádám, a világteremtő (Adam stvořitel)

⁴ Hegedűs Géza: Irodalmi arcképcsarnok, Karel Čapek

Történelmi környezet
(Csehszlovákia) 1921 - ben

2. Történelmi környezet (Csehszlovákia) 1921-ben

A darabot 1921-ben írta a cseh Karel Čapek Prágában. A két világháború közötti időszak ez. 1918-ban véget ért az első világháború, szétesett az Osztrák-Magyar Monarchia, melynek osztrák és magyarországi – zömében cseh, illetve szlovák lakosságú – országrészeit összevonva: a régi Csehországból, Morvaországból, Lengyelországból, a főként németek által lakott Szudétavidék egy részéből, valamint a Magyarországtól elcsatolt Felvidékből (a mai Kárpátalját is beleértve) jött létre Csehszlovákia. A különböző területek közös kormányzás alá kerültek, határait politikai alapokon szabták meg, amely nem vette figyelembe az etnikai hovatartozást ezzel rengeteg konfliktust eredményezve. A nemzetek közötti gazdasági különbségek áthidalhatatlannak érződtek, sem a csehek, sem pedig a szlovákok nem tudtak alkalmazkodni az új helyzethez.

Csehszlovákiában a demokratikus eszméket éltették, azt remélték ez modellül szolgálhat más soknemzetiségű posztkommunista ország számára is, mint például a Szovjetunió és Jugoszlávia.

Az Osztrák-Magyar Monarchiából kiváló államok közül Csehszlovákia volt a legkedvezőbb helyzetben, ezt a területet sújtotta legkevésbé a háború. Csehszlovákiai vált az ipari területen legfontosabbá, az osztrák tartományok ipari kapacitásának mintegy 70%-a Csehszlovákiához került. Jelentős volt továbbá a feketeszén-bányászat, vasipar, textil, - és építőipar. Csehszlovákia területére került a Monarchia ipari termelésének kétharmada, míg a lakosságnak csak a negyede. Minden körülmény kedvező volt, leszámítva az összezsúrt területeken élők különbözőségeit. Nemzetiségi különbségek és nagy szakadékot jelentő gazdasági különbségek sok belső problémát okoztak. Gazdaságuk, iparuk a korban a legmodernebbnek számított a Közép-Európai térségben. A legtöbb ember az iparban tudott munkát vállalni, közép-európai országok közül itt volt az iparban dolgozóknak a legmagasabb száma.

Čapek egy olyan világot látott maga előtt, amelyet amellet, hogy a világháború sújtott – még ha ebből Csehország rendkívül szerencsés módon is keveredett ki – a spanyolnátha is megtizedelte a világ lakosságát. A járvány, amiben többen

haltak meg, mint a XX. század háborúiban. 1918-ban tört ki és becslések szerint több, mint 50 millió áldozata volt. Második hulláma az életerős fiatal férfiakat és nőket is egyik percről a másikra végezte ki. Az, hogy több tíz-, akár százmillió halálos áldozata volt a spanyolnáthának, gyakorlatilag azt jelentette, hogy nem nagyon volt menekvés előle: rangra, iskolázottságra, társadalmi státuszra tekintet nélkül vitte sírba a kór a fertőzötteket.

Csehszlovákiában elrendelték az általános hadkötelezettséget, ami azt jelentette minden 20 és 50 év közötti férfinak 14 hónapra be kellett vonulnia katonának. Egy megfogyatkozott emberekkel, romjaiban álló világ ez, ahol minden hétköznapi reggel az uniformizált, egyenruhába öltözött emberek sorban állnak a gyárak előtt, hogy dolgozhassanak, majd 14 hónapra más egyenruhát húznak, hogy hadkötelezettségüket teljesítsék.

R.U.R. elemzése

- 4.1. elemzés
- 4.2. R.U.R. feldolgozásai
- 4.3. Történet
- 4.4. Tömeg
- 4.5. Biblikus utalások
- 4.6. Mik Čapek robotjai?
- 4.7. Helyszínek elemzése
- 4.8. Karakterek elemzése

4.1. elemzés

“Mindenki hallott róla – de senki sem olvasta.”⁵ Ugyanis nagyon sokáig egyetlen magyar nyelvű fordítás jelent meg, az elcsatolt Kassán 1922-ben, ezt követően Zádor András⁶, majd M. Nagy Judit⁷ fordította magyar nyelvre. Zádor András és M. Nagy Judit fordításait egyaránt használok dolgozatomhoz. Čapek R.U.R. című drámáját a „*kollektív dráma és vígjáték*” műfaji besorolással illette. Zádor alcímként így írja: *“Kollektív dráma bevezető komédiával”* M. Nagy Judit a kollektív dráma kifejezést és a vígjátékot is elhagyva: *“Színdarab egy bevezető jelenetben és három felvonásban”* alcímet adta a műnek. Az 1922-es fordítás pedig „*utópisztikus kollektív drámá*”-nak nevezte.

A kollektív dráma kifejezés utalhat arra, hogy nem egyének sorsáról szól a mű, hanem közösségekről. A R.U.R.-nak nincs főszereplője. Tulajdonképpen két csoportot különböztet meg: embert és robotot.

A darab egészére a vígjáték műfaji besorolás ugyancsak túlzásnak érződik, Zádor ezt pontosítja és a bevezető jelenetet nevezi komédiának, ez valamivel pontosabban fejezi ki a mű mondanivalóját. A bevezető jelenet, vagy prológos tulajdonképpen szatírának is nevezhető. „A szatíra gondolati-érzelmi költészet egyik műfaja: gúnyos hangú költemény, amelyben a költő korának társadalmát, embertípusokban megszemélyesített jellegzetes hibáit, a visszás politikai és közéleti állapotokat pellengérré állítja és a gúny fegyverével támadva, erkölcsi megsemmisítésükre törekszik.”⁸ A bevezető jelenet más hangulatú, mint a többi.

Manapság sok helyen science-fiction drámairódomként hivatkoznak a műre. Erre a népszerű műfajra jellemző, hogy általában a jövőben játszódik, tudományosan és technikailag fejlett társadalomban. Szövegvilága emiatt tudományos és szépirodalmi stílusok keveredéséből áll össze. Habár a R.U.R. a teljes gépesítéssel, mesterséges intelligencia megjelenésével meghaladja korát

⁵ Baranyi Katalin, 2013

⁶ Három színmű / Karel Čapek, Európa Kiadó, 1974

⁷ Quattrocento Kiadó (2013)

⁸ Arcanum

és napjainkban – 100 évvel később – válik igazán aktuálissá, mégsem egészen fedhető le ezzel a műfaji besorolással.

Cselekménye elsősorban azokat a kérdéseket vizsgálja mi teszi emberré az embert, hol van a határ ember és robot között? Milyen jogai lehetnek egy robotnak és mennyire lehet veszélyes az emberiségre? Fontos megállapítani, hogy ezek a kérdések ma szinte minden robotokkal foglalkozó műben megjelennek, azonban Čapek korában ez olyannyira új szemlélet volt, hogy R.U.R. című darabban jelent meg először az azóta számos nyelven használt 'robot' szó. Irodalomkutatók szerint eredetileg a labori szót használta, ami helyett bátyja, a kevésbé ismert sokoldalú művész tett javaslatot a robot szóra való felcserélésre.

A R.U.R.-t 1921-ben mutatták be Csehszlovákiában, Prágában. Nagy sikernek örvendett, hamar Európa más országában és Amerikában is foglalkozni kezdtek vele, színházi bemutatók sora követte. Tévéképernyőre került. Az angol BBC harmincöt perces tévéjáték feldolgozást készített belőle, mint a világ első sci-fi témájú tévéfilmje. 1935-ben egész estés mozifilm készült belőle. Mára viszont kissé kikopott a köztudatból. Emiatt is nagyon jó kezdeményezés volt a Prágai Nemzeti Színház (Národní divadlo, Nová scéna) *Robot Radius* című 2021-ben bemutatott előadása.

4.2. R.U.R. feldolgozásai

Filmek:

- 1938. Jan Bussell rendezésében készült angol film.
- 1976. magyar tévéfilm Marton László rendezésében. Helena szerepében Halász Judit, Alquist szerepében Mádi Szabó Gábor. A film nem tesz valódi kísérletet a darab mélyebb értelmezésére, pontosan az jelenik meg benne, ami a szövegben, némileg rövidítve is azt. A robotok valóban robotok, kinézetük emberi, de mozgásuk, gesztusaik darabosak,

érzéketlenek, robotszerűek. A film nem mutatja a robottömegeket, a gyárat vagy a kikötőt. Egyszerűen megoldja a helyszíneket, Domin irodájában vagyunk, majd Helena szalonjában, utána pedig Alquist laboratóriumában. Ami ezeken kívül történik csak hangok formájában jelenik meg. Látni csak azokat látjuk, akik ezekbe a terekbe belépnek.

-

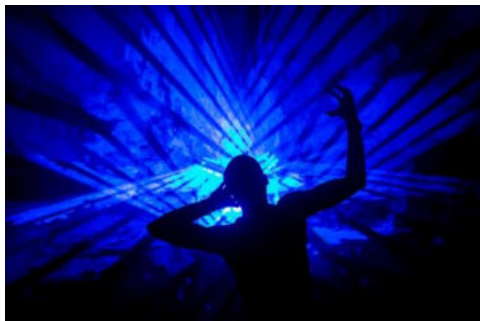
- Robot Radius, Prága, Nemzeti Színház, 2021

A prágai előadás kiragadja a műből Radius drámáját. Egy monodramát készítettek, ahol Radius gépekkel van körülvéve, csak azokkal lép kontaktusba. Ő az első robot, aki önálló gondolkodásra képes, ez felemészti őt. Először a halálvágy fogja el, majd ez lázadásba torkollik.

Az előadás bátran használja a modern technnikát, a robotok videót rögzítő drónokként jelennek meg. A díszlet ledpaneljei folyamatosan kommunikálnak, feliratokkal, fényjátékokkal. Sokat játszanak a projektorral, amellyel füstre vetítenek, ezzel nagyon érdekes tereket létrehozva. Radius tanul, tanulmányoz mindent maga körül, próbálja magát

reprodukálni. Teremtője cserben hagyta, egyedül próbál újat létrehozni magából, aki szintén gondolkodni képes. Különösen tetszett az előadásban, mennyire érzékletessé válik, hogy mikor Radiusnak sikerül magából

megfelelő mintát vennie és több százat reprodukálnia saját magából, az a tömeg már csak ködös tekintettel jelenik meg a vetítövászonon, és

Radius mozdulatait látjuk viszont a kivetítőn. Szerintem ez csodálatosan érezteti az egyenuralmi rendszerek hibáit, a tömeget.

4.3. történet

„A színház nem csupán az agyra, hanem az "érzelemre" is hatást gyakorol. Következésképpen, ha csak retorikus és okoskodó, ha csak társalgásra korlátozott drámairodalomból kölcsönzött dialógusokat mutat be, akkor már nem színház, hanem konferencia.” - Vsevolod Meyerhold

Rossum szó a cseh nyelvből eredeztethető, jelentése: értelem/ agy – németül *Werstandra* fordították, ami szintén a német „Verstand”, azaz értelem szóra utal. Emellett a darab több beszédes nevet is használ. Ilyenek bizonyos szereplők nevei is, amelyekre később ki fogok térni. Illetve ilyen a két hajó. Amivel a bevezető jelenetben Helena érkezik a szigetre az *Amália* nevet viseli, ennek jelentése védelmező. Ez szimbolikus, ugyanis Helena azzal a szándékkal jön, hogy a robotokat védelmezze. A hajó, amivel a robotok a harmadik felvonásban érkeznek, *Ultimus*, azaz utolsó, végső. Ez utal arra, hogy ez az utolsó szállítmány, az ekkor érkezett robotok az utolsó embereket is megölik.

A R.U.R. eseménysorai a világtól elzárva játszódnak egy lakatlan szigeten, habár a szigeten történetek, folyamatos hatással vannak az egész világra és emberiségre. Hajókon érkezik, heti rendszerességgel a posta a heti újságokkal, amelyekből Rossum cég igazgatói és kutatói megtudják aktuális döntéseik milyen hatással voltak a külvilágra. A kint élő embereket csak számokként ismerik, ahogyan az általuk gyártott robotmunkaerőt is. A nagy számok alapján vonják le következtetéseiket és kezdik sejteni, hogy a robot túlnőtt az emberiségen. Az adatokból kiderül, hogy egyre kevesebb ember születik, a végén pedig a nők már egyáltalán nem hoznak létre utódokat. A robotok háborúi elkezdődnek, és végül a szigetet is eléri a vérontás, aminek egyetlen túlélője a kezével is dolgozó Alquist.

Egy olyan világot tár elénk a mű, ahol az emberek elembertelenednek, a robotok pedig lassacskán öntudatra ébrednek és végül emberibbé válnak az embernél.

A R.U.R cég igazgatói és kutatói az öreg Rossum hagyatékából csinálnak üzletet. Az öreg Rossum „meggyőződéses materialista volt, ezért akart mindent egyszerű módon létrehozni, hogy bebizonyítsa, Istenre semmi szükség.”⁹ , „számos kísérletet tett arra, hogy szintetizálja a protoplazma néven ismert élő szövetek kémiai összetételét”, majd felfedezett egy új anyagot, egy élő szövetet, ami kémiailag, mesterségesen előállítható. A kísérlet célja az volt, hogy a természetes születésnél gyorsabban és hatékonyabban hozzon létre élőlényt. „A jó öreg Rossumnak semmi humora nem volt, így a tudását arra használta, hogy normális gerinceseket alkosson, mint például az ember.”¹⁰

4.4. Tömeg

Míg a XIX. Század drámairodalmában többnyire az egyén drámája a hangsúlyos – jó példa erre Csehov vagy Ibsen – addig a XX. Században, a világháború után a tömeg válik fontosabb témává. A tömeg érzései, a személyiség feloldódása, elvesztése a tömegben. Meghatározóvá válik az a fajta közérzet, amelynek dilemmája apró porszemnek lenni egy hétköznapi ember számára fel sem foghatóan nagy gépezetben.

A háború mutatta meg először igazán hogyan viselkedik az ember tömegben. A katonáknak már nincs saját arca, nincsenek egyedi jellemvonásaik, csak része egy tömegnek, ahol, ha parancsot teljesítenek személyes felelősségük is feloldódik. A parancs, a tömeg, mind természetessé tette, hogy tömegben lehet embert ölni, lehet pusztítani, ezek nem az egyén tettei, hanem a tömegé. Az arctalan tömeg borzalmas dolgokra képes, látszólag senki sem vonható benne felelősségre. Rengeteg tanulmány született róla, különösen később, a

⁹ Karel Capek, R.U.R., M. Nagy Judit, 2013, Quattrocento Kiadó Kft., - 14. oldal

¹⁰ M. Nagy Judit, Quattrocento Kiadó (2013) – 13. oldal

Holokausz után, hogyan válik „robottá”, manipulálhatóvá egy egyén a tömeg részeként.

Az iparosodás, a városiasodás szintén előzménye volt, hogy kialakuljon egy általánosan elidegenedett ember. A gyári munkások hasonló tömegként működnek, személyes igényeik, véleményeik feloldódnak.

4.5. Biblikus utalások

A vallás, a hit szerepe fontos a darabban, tulajdonképpen annak teljes tartalmát behálózza, rengeteg biblikus utalást is tartalmaz.

Az öreg Rossum azzal a céllal kezdi el embergyártás kísérleteit, hogy bebizonyítsa nem Isten teremtette az embereket, hanem van rá tudományos válasz miért létezőnk és miért vagyunk olyanok amilyenek. Határozott ateista nézetei voltak, ahogyan kezdetben a R.U.R. cég igazgatóinak és kutatóinak is. Az öreg tudós még hihetetlen pontossággal gyártotta az embert, előállított „minden mirigyét, minden szervet, úgy, ahogy azok az emberi szervezetben vannak. A vakbelet. A mandulát. A köldököt. Azokat a dolgokat is, melyeknek nincs funkciójuk, még a nemi szerveket is.”¹¹

Teremtés – Isten saját képére teremtette az embert. Az öreg Rossum munkásságát úgy minősíti Domin, hogy „Akár előállíthatott volna egy medúzát Szókratész agyával, vagy egy ötven méter hosszú kukacot. De a jó öreg Rossumnak semmi humora nem volt, így a tudását arra használta, hogy normális gerinceseket alkosson, mint például az ember.”¹²

Domin vezetésé alatt, a hosszas kísérletek után, kiderült, hogy az emberi forma és emberi lépték a legkedvezőbb, csak mindent, ami a munkához felesleges „kidobtak” az emberből.¹³

¹¹ M. Nagy Judit, Quattrocento Kiadó (2013) – 14. oldal

¹² M. Nagy Judit, Quattrocento Kiadó (2013) – 13. oldal

¹³ M. Nagy Judit, Quattrocento Kiadó (2013) – 16. oldal

Bábel tornya – A R.U.R. igazgatóinak jövőbeli terve, hogy a robotok országoként különbözőek legyenek, ne értsék egymás nyelvét. Ez a terv azután merül fel bennük, hogy már tudják a robotok szövetkezeteket kezdtek alakítani a külvilágban, egyre több bűncselekmény történik emberek és robotok között. Elkezdenek rettegni, mi történne ha a világ robotjai mind összefognának.

Ádám és Éva – A mű végén a szerelemben eső két robotot a vallásos hitre egyre inkább támaszkodó Alquist *Ádámnak és Évának* nevezi, ezzel beléjük fektetve a reményt, hogy még a romok közül újra talpra állhat az emberiség, és egy új világ kezdődhet, hátrahagyva a múltat.

Paradicsom – Egy paradicsomi illúziókat tartom Heléna Szalonját, ahol az emberi jólét tetőpontra jut, de valójában csak egy torz, tünékeny dekadens világ ez.

A hit szerepe

Az öreg Rossum felvállalt ateizmussal kezdte el kísérleteit az ember megalkotására. Ezután a R.U.R. cég vezetői is ezt az eszmét képviselték, istent játszottak, olyan teremtőt, aki a világot jobbá akarja tenni embertömegek előállításával. Alquist, aki a leginkább gyakorlatias beállítottságú, és a darab elején még tagadja, hogy vallásos lenne. Azonban, ahogyan fokozódik a fenyegetettség, bebizonyosodik, hogy a robotok túlnőttek az emberen, úgy egyre inkább hívó emberré válik, egyre rendszeresebben imádkozik, majd a mű végén a bibliából idéz. Ádámnak és Évának nevezni a két robotot, akik először éreznek szeretetet. Reméli, hinni akarja, hogy egy újfajta emberiség még újra be tudja népesíteni a Földet.

4.6. Mik Čapek robotjai?

Čapek robotjainak értelmezése kiterjedhet a munkásosztályra, a katonaságra vagy általánosságban a XX. Században meghatározó tömeg metaforájaként értelmezhetőek. Munkára lettek tervezve, minden, ami „felesleges” az emberből kimaradt belőlük, így nincsenek önálló gondolataik, nem tudtak érezni, nincs

hobbijuk, szenvedélyük és szaporodni sem képesek. A mű ezáltal felteszi a kérdést mit jelent embernek lenni, mi különböztet meg egy embert egy mindössze munkájának élő „robottól”. A válasz pedig a mű végén, ahol az ember teljesen elfelejtett ember lenni, a robot pedig egyre emberibbé válik, a *szeretet* lesz.

4.6. Helyszínek elemzése

- gyár, iroda: A nyitójelenet tulajdonképpen egy “flash back”, a tíz évvel korábbi szituáció. Az embergyártás már itt is baljós és megkérdőjelezhető. Domin vezetésével az ateista igazgatókból álló csoport bizarr kísérleteket folytat az új emberek fejlesztésére, termelésének növelésére. A gyárban és irodában dolgozó robotokat rabszolgaként dolgoztatják. Habár kezdettől tisztában vannak vele, hogy a robotokban valahol lélek bújlik meg (“robotgörcs”¹⁴) és idő kell nekik míg munkába tudnak állni, mégis nyugtatják magukat azzal, hogy robotjaiknak semmire nincs igénye, csak a munka iránt éreznek elfojthatatlan vágyat. A gyár ennek szemléltetésének helyszíne. Domin uralmának, egy torzuló világnak egy valamennyire még kézben tartott rendezettebb változata.

- szalon: hogyan a R.U.R. igazgatói gondolnak a szalonra, ez a földi Paradicsom. Sokkal inkább a Paradicsom torz és tünékeny illúziója. Dekadens világ, amely elérte az emberi dekadencia csúcsát, amely kivívja magának pusztulását. Ahol a jólétbe már belefulladás, az emberek, ahol nem szülnék többé gyermeket. A vallásosság a R.U.R. cég igazgatói körében is egyre népszerűbbé válik.

- Szalon és kikötő kapcsolata: A szalonban az emberiség utolsó órái telnek, picike jelentéktelen tér ez a nagy világhoz képest. A kikötő nyomasztóan rámagasodik a szalonra, amit a lázadó robotsereg hamarosan minden irányból körbevesz, mélybe taszít és elfoglal.

¹⁴ 34. Oldal (Hallemeier: “...Olyan ez, mint valami epilepsziás roham. Úgy hívjuk, hogy robotgörcs. Vagy néha hirtelen fogják, és eltörlik, ami épp a kezükben van, vagy megállnak, máskor csikorgatják a fogaikat – ilyenkor menniük kell a roncstelepre. Ez csupán némi technikai zűrzavar.”)

- laboratórium és boncterem: az apokalipszis utáni világ, a porig rombolt Semmi. Az új ember kezdete. Alquist sikertelen kísérleteket végez, hogy újra felfedezze az embergyártás receptjét, de rájön, hogy ez emberek nélkül reménytelen. A boncterem kulcsfontosságú tér, hiszen itt Damon robot (a legfejlettebb robot) húsába vágva Alquist elszörnyed, ugyanis vér ömlik ki testéből. A látványban fontosnak tartom, hogy az ezidáig teljesen monokróm világban hirtelen megjelenik a vér színe.

„Korlátlan bőségben állt rendelkezésre minden, amire az embereknek szükségük van. Csakhogy az embereknek mindenre szükségük van, kivéve a korlátlan bőséget.” - Karel Čapek

4.7. Karakterek elemzése

Domin: A R.U.R. cég főigazgatója. Úr, domináns, nevének jelentése, utalhat a legmeghatározóbb alakra. Hiszi, hogy amit a gyárban tesznek, az embergyártás, szolgálja a társadalmat és megkönnyíti a hétköznapi emberek sorsát. Nagyravágyó, a cégi hierarchikus rendszerében ő áll legfelül. Nárcisztikus karakter. Ő az egyetlen karakter, aki nem változik a darab alatt, ezt jelmezével is hangsúlyozom. Az, hogy ő mennyire erős eszméket képvisel és egyáltalán nem változik mutatja a darab igazi konfliktusát.

Helena: emberként és később robotként is megjelenik. Múzsza. Környezete leírása alapján nagyon szép és elegáns megjelenésű nő. Helena emberként a prototípus, de robot alakban éli túl az addigi világ pusztulását. Emberi tulajdonságokkal már rendelkező „robot”. Szép Heléna történet is fellelhető lehet a darabban. A fiatal, szép nő megérkezik a szigetre, ahol évek óta csak férfiak élnek. Mindenki a kegyeit keresi, beleszeret a nőbe, akinek férjet kell választania közülük. A férfiak egymás között azt az egyességet kötik, bárhogyan választ a nő, a többi férfi támogató lesz kapcsolatukkal, és ők mind szoros barátságban maradnak. A nő, mint sok más történetben, (pl.: Pandóra)

kíváncsiságával előidézi a bajt. Érzelmeket, lelket akar a robotokba, amit Dr. Gall meg is tesz a kedvéért.

Szimbolikus, hogy emberként elégeti az érezni képtelen, személyiségtelen robotok gyártási receptjét, de miután emberként meghal, érző, szerelmes robot alakjában ő lesz, aki az értékeket átülteti az új emberbe, ezzel örök Évaként az emberi lét újraéledésére reményt adva. Hasonló módon szimbolikus az is, hogy emberként nem lehet gyermeke, de robotként ő lesz Éva, az emberiség anyja. A nyitójelenetben jelmeze tükrözi azt a határozott elszántságot, erős karaktert, amellyel a szigetre érkezett. Későbbi megjelenése alkalmazkodott az abszurd világhoz.

Alquist: főépítész, akit nem foglalkoztat a vallás. Racionális ember. Talán ő kezd el először aggódni, amiatt, hova vezet az „embergyártás”, amit csinálnak. Ő kezdi először sejteni a bajt, de ezt higgadtan magában tartja. Egyre inkább Istenhez fordul, elfogadja, vagy remélni kezdi annak létezését. Két kezi munkába menekül, élvezni, hogy a falak felépítésére valóban fizikai hatása lehet, miközben az embergyártás és a világ sorsa apránként kicsúszik a kezükből. Ő lesz az egyetlen emberi túlélő a robotok között. A robotok megkegyelmeznek neki, mert ő is két kezével dolgozik, akárcsak a robotok. Felismeri „Ádámot és Évát”, mint azok, akik képesek új társadalmat hozni a Földre. Míg először az elegáns, konzervatív karakterét ismerjük meg, később már csak koszos munkásruhában, majd véres műtőköpenyben lép színre.

Dr. Gall: biológus, ő a leginkább sztereotip tudós. Titkos kísérleteket folytat, hogyan válhat a robot egyre inkább emberszerűvé, hogyan adhat neki lelket, érzéseket. Jelmezében szem előtt tartottam a praktikus laboratóriumokban viselhető öltözékeket.

Fabry: műszaki igazgató. Úgy gondolom, habár a R.U.R. cég igazgatói közösségként, egyenrangú partnerként vannak jelen, valamifajta hierarchia mégis létezik közöttük. Véleményem szerint Fabry karaktere, aki Domin után a leginkább kiemelt szerepben van. A darab elején egy sármos, férfias szereplő. Ugyan szavaival végig erejét és bátorságát hangsúlyozza, szerintem ő fél a legjobban mindenki közül. A 10 év elteltével emiatt ő igyekszik “félelmetesen”

öltözni, bátorságára nagyon nagy hangsúlyt fektetve. Bördzsekis karakterre formáltam, aki szegecses kiegészítőket, térdvédőket használ. Dzsekije alatt pedig golyóálló mellényt visel.

Hallemeier: pszichológus és viselkedéselemző. Mindvégig kedves karakter, aki a mű elején udvarias és bohókás, amikor pedig a félelem elkezd úrrá lenni rajta ő emeli ki leginkább az emberi lét szépségét a művészetekre hivatkozva. Értékelni kezdi az apró örömeket, emiatt kicsit "hippis" hangulatú bohókás karakteré változik, aki igyekszik megtartani bohém eleganciáját.

Busman: A „pénzember” megtestesítője Domin mellett. Számára minden számról, adatokról, bevételről szól. Hiszi, hogy mindennek ára van, az emberi lélek is megvásárolható, a robotok is lefizethetőek. Kapitalista nézetei miatt éltem a sztereotípiákkal és egy kövér karakternek teremtettem meg, aki az apokalipszistól való félelmében tárcákat hord magán, hogy pénze mindvégig biztosan nála maradjon biztonságban.

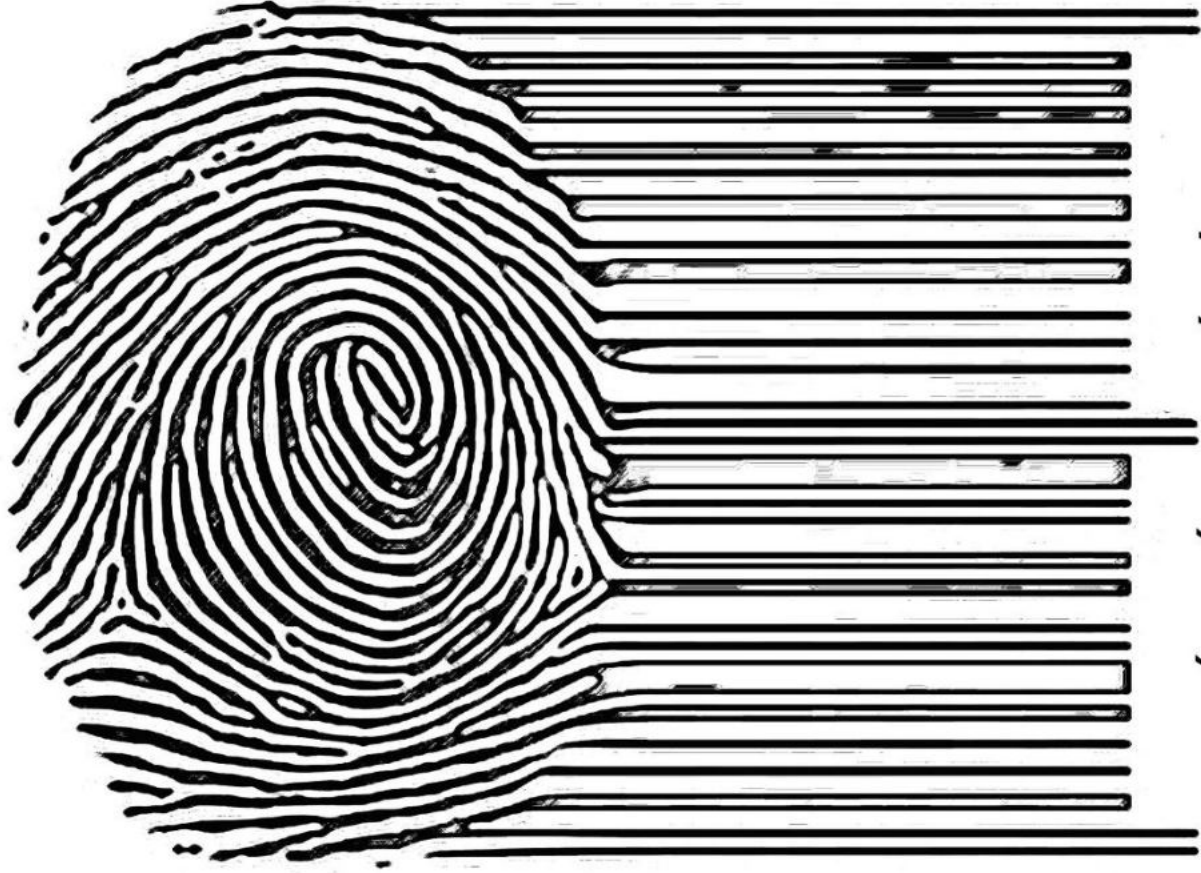
Nana: Helena dajkája. Az embergyártást mindvégig istenkáromlásnak tartja és ezt hangoztatja is. Felhívja a figyelmünket Helena álszentségére, hangosan és őszintén kimondja mindig véleményét. Elfogultan vallásos, konzervatív nő.

Marius és Sulla: Domin-ék, akik a nevet adták nekik, azt hiszik szerelmes pár voltak. Helena hívja fel rá figyelmüket, hogy valójában hadvezérek voltak az ókori Rómában, akik egymás ellen harcoltak. A világ egyik legprofesszionálisabb hadserege volt ez. Előre vetíti, hogy a robotok diktatúrára akarnak majd törni, hatalmas vérontásba kezdenek majd, leszámolnak a „szénátussal”, ahova saját embereiket ültetik majd.

Radius: sugár. Meghatározza a kör méretét, kiterjedését, annál tovább nem terjed. Fejlődésben, érzelemben, agyi kapacitásban lehet szimbolikus.

Damon: több jelentése létezik, különböző kultúrkörökben, vallásokban. A görög kultúrához köthető az az értelmezés, mely szerint gyarkan az isten személyétől elvontan az isteni lényre utal. Platon például úgy definiálja őket, mint alsóbbrendű istenek, akik a főistenek kísérői vagy isten személyétől elvontan isteni lények, akik az emberi sorsokat osztják.

Primus: első. Utalhat ez a Bibliában szereplő Ádámra. Helena-robottal együtt naiv, törékeny szerelmesek. Párbeszédük kedves, törődő, az egész darab alatt a leginkább emberközpontú gondolatok itt fogalmazódnak meg.

A SZÍNHÁZ LEÍRÁSA

5. Színház leírása

A Győri Nemzeti Színház Nagyszínpadára terveztem diplomamunkámat. A színház modern stílusa jól illeszkedik a látványtervemhez és az előadáshoz egyaránt. Olyan színpadot kerestem, ahol a nézőtér magasabban helyezkedik el, mint a színpad, ezzel nagy látószöveget biztosítva a padozatra is. Emellett a győri színpad vasfüggönyének különleges nyithatóságát kihasználom az előadás kezdetén, ez jól támogatja a látvány elképzelésemet. Fontos volt a nagyméretű forgószínpad lehetősége, erre alapozom az egyik kulcsfontosságú díszletelemem változásait. A győri színpad különösen mély és tágas, így alkalmas a sok statisztát felvonultató darabomhoz.

A színpad egyéb adottságai:

Zenekari árok két pódiumból áll, ezek méretei, mozgathatóságai külön-külön 14 x 2,5 m. Gépi süllyedőkkel változtatható: 35 m², 65 m², 90 m² alapterületű.

Színpadnyílás szélessége 14 m, magassága pedig 7 m. Az elektrohidraulikus mozgató, biztonsági vasfüggöny két részes, alsó része nyitáskor lesüllyedve a zenekari árok mellvédjét képezi. Színpadméret: A főszínpad méretei 22,60 x 24,15 x 19-29,71 m, ebből hasznos játéktér 14,00 x 21,50 x 17,00-26,50 m. Oldalszínpadai 15,20 x 20,10 x 8,00 m.

Színpad alsógépészete a főszínpad 1 db 14 x 14 m méretű, 0,333 m magas színpadi kazettából áll, beépített 13,5 m átmérőjű forgó tárcsával.

- 6.1. Konceptió
- 6.2. Díszlet
- 6.3. Jelmez

6. Konceptióm

A darab az emberiség pusztulásának folyamatát írja le. A magukat feljebbvalónak tartó emberek (R.U.R. cég igazgatói) Isten szerepét veszik magukra, amikor emberi szükségletektől és örömtől megfosztott munkásokat gyártanak. Radius vezetésével a tömeg kiáll saját jogaiért. Harcukban végül együtt pusztulnak el emberek és robotok, a világnak ezután vagy egy új rendszerre, új eszmére van szüksége a túléléshez, vagy csak a Semmi marad. Ádám és Éva itt robotoknak készültek, de már érzelmekre képesek, ezzel pedig az aktuális emberiségnél emberibbé válnak. Tervezésemben fontosnak tartottam megmutatni mennyire kifordult és dekadens ez a világ, amelyben embergyártás zajlik. Céлом az volt, hogy szemléletessé tegyem a folyamatot, hogyan lett úrrá az Isten-szerep az embereken, hogyan fordult ellenük saját teremtményük és hogyan pusztult el minden, úgy, hogy közben a darab végén a remény, és tenni akarás maradjon a nézőben, hogy az ember még megmenthető csak másféle emberré kell válnia. A zárójelenetben Alquist a Bibliából olvas fel, ennek jelentősége a ráébredése, hogy ember nem játszhat Istent, amit Isten teremtett az úgy tökéletes, ahogy van és ezt az embernek tiszteletben kell tartania. Látványommal Isten egyfajta megidézését szeretném létrehozni, annak az isteni erőnek a megjelenését, amelyet Alquist felismer, és amely létrehozta a robotban az életet, az új Ádámot és Évát.

6.1. Díszlet

A tér tervezésénél fontosnak tartom, hogy az ne tartalmazzon erős konkrétumokat, ne lehessen korhoz vagy helyhez kötni, mert a dráma is történelmi korokon és földrajzi helyeken átívelő cselekményt, utalásokat tartalmaz. Ez a letisztult stílus egyaránt jól illeszkedik a biológiai gyár, az iroda, a fényűző szalon és a laboratórium világához.

A nyitójelenetnél a színház különleges adottságát használom ki. A felfelé és lefelé külön nyíló vasfüggöny közepén olyan rést hagy, amelyen a gyár hangulatába nyerhet a néző atmoszférikus betekintést. A gyár ismertetésekor

teljesen kinyílik a vasfüggöny és a néző is sorra fedezheti fel, hogyan készül a mesterségesen előállított embertömeg. Az irodai kubusokban, mint fejlődő emberek ülnek az irodista robotok, ez fontos, ugyanis a forradalomnál kimásznak ezekből a kubusokból és felegyenesednek, egyre emberibbé válnak.

A forgószínpadon egy membránszerű „L” alaprajzú mesterséges méh, egy burokra emlékeztető építmény mozog. Kívül a membrános magra csatlakozó forma (irodát ad, majd a híd változása révén szalont. A burok forgásával a darab végére a széttépázott, kifordult képét látjuk, becsatlakozó elem nélkül, felhalmozódott szemétkupaccal, leszakadt csövekkel mutatja azt a kiürült világot, amelynek szüksége van egy újfajta emberre.²

A burok először a fejlődő embriókat láttatja (iroda), akik még óvatosabb, kísérletibb gyártási körülmények között készültek saját, különálló kis burkokban, amelyeket a padlástérben felfüggesztett csövek tartanak. Később a szalonjelenetnél a burok átfordul, ekkor rácsos fala szolgál az elől lévő építmény háttéréül. A robotok ekkor már borzalmas tömeggyártásban készülnek, amit úgy vizualizálok, mint egy nagy mozgásban lévő méhkas. A burok mögötti mozgás hirtelen elcsendesedik, a robotok felsorakoznak a fal mögött, fenyegető, mozdulatlan sziluettjüket látjuk. Eközben Az oldalsó falat képző összes ajtó kinyílik, amelyek áttetsző takarásában szintén felsorakoznak a robotseregek. A fő építmény aljában dolgozó, összegörnyedt robotok elindulnak a felsőbb szintre, amelyen már ki tudnak egyenesedni. Ezekben a kubusokban ők is néma sorfalat alkotnak. A barikád jeleneténél az irodát alkotó díszletelemek egymáshoz közelednek, ezzel egyre kisebb helyet hagyva az embereknek. A robotok mélybe taszítják az embereket és az ő Paradicsomnak vélt világukat, majd átveszik a helyüket az új világban.

6.2. Jelmez

A jelmezek elsősorban három fő csoportra különíthetők el: a robotok, a R.U.R. cég igazgatói és a nők.

A robotok ezen belül további három csoportba sorolhatóak.

- Irodista, dolgozó robotok, akiket már az első jelenetekben láthatunk, akik tömeget alkotnak. Az egykori burok maradványai kérges réteget képeznek rajtuk. Először nem feltétlenül felismerhető ennek a felületnek a magyarázata, csak miután meglátjuk, hogyan néznek ki a burokból újonnan született példányok. A jelmez megvalósítását egy gézzel bevont textilöltözettel tervezem, amelyen a gipsz megköt. A gipsz egyes területeken egyenletes felületet alkot, viszont, azokon a testtájakon, amiket a robotok a munka során használnak fokozatosan töredezik, válik egyre törmelékesebbé, ezzel is mutatva a robotoknak lejáratí ideje van, idővel elkopnak, elhasználódnak.

- „Tömeggyártásban” készült újszülött robotok, akik a forradalomkor a burokból törnek ki. Öltözékük alapja ugyanaz a gézzel bevont textília, mint a többi robotnak. Azonban az ő jelmezükön a gipsz - erősen felvizezett formában - még folyik, nedves, képlékeny.

- Primus és Helena-robot, a szeretetre képes új robotok. Emberibbek, mint az ember. Már nincs rajtuk a burok maradványa. Frissek, könnyedek, légyságot sugároznak. A gézből készült légies ruhák úgy fedik testüket, hogy azt némileg sejtetni engedik. Ők az egyetlenek, akiken a valódi emberi test alakja természetesen látható.

A robotok alapruhatípusánál fontos az egységesség, ugyanúgy, ahogy a praktikusság, funkcionalitás is. A robotok munkára lettek tervezve, ilyen módon öltözékeik is a munkához legalkalmasabb ruhák kell, hogy legyenek. Szeretném, hogy ez az uniformis egyszerre utaljon a gyári munkásra és a katonaságra, azokra a tömegekre, akiről Čapek beszél, de konkrétumot ne tartalmazzon, teljesen lélektelen tömeget alkossanak. Kezdetben ártalmatlannak tűnőek, azonban a második felvonásban mélysárlásba kezdenek. Külön-külön talán barátságos a megjelenésük, de egyben félelmetes tömeget alkotnak.

Tao Te King 76. verse:

„A csecsemő: puha, gyenge,

a haldokló: kemény, erős.

A sarjadzó fű és fa: lágy, erőtlén,

a korhadó: szívós, erős.

A kemény és erős: pusztuló,

a puha és gyenge: fakadó.

Elvész a fényes hadsereg.

A felnőtt fatörzs megreped.

A kemény, erős: alámerül,

a puha, gyenge: felülkerül.”

A R.U.R. cég vezetőinek karakterformálásánál szintén azt a szempontot vettem alapul, hogy ők is egy közösséget alkotnak, öltözékeik egymáshoz némileg hasonlatosak. A nyitójelenetben ők is egyfajta uniformizált embert jelenítenek meg: az öltönyösöket. Fehér öltönyökben, nagyon elegánsan látjuk őket, az öltönyök a személyiségükhöz mérten stílusukban, részleteikben eltérőek. Egyéniségüket, emberlétüket hangsúlyozó apróbb gesztusokban megkülönböztetném őket. A későbbi jeleneteknél a félelem és a hosszú ideig tartó elszigeteltség egyaránt hatnak rájuk. Azt vizsgáltam ki hogyan kapaszkodik az élethez és emberi mivoltához, hogyan hat rájuk a félelem. Ezeket apróbb túlzásokkal kezeltem, ezzel is a kétségbeesést kifejezve.

7. Összegzés

Tervezésem célja egy olyan látványvilág létrehozása volt, amely nem reked meg a megszokott science-fiction ábrázolásmódoknál, hanem egy letisztult, örökvérvényű kompozíciót mutat. Jelmeztervezői apdfmbícióm volt, hogy a robotok elszakadjanak a szokványos robot vagy gép szimbólumoktól, sokoldalúbb lényekké váljanak, akiknek értelmezése több társadalmi osztályra is kiterjedhet. Az ő költőibb megformálásuk mellett érezhető legyen az a párhuzam, hogy tulajdonképpen az öltönyökbe öltözött emberek is hasonlóan uniformizáltak, emberi mivoltuktól ők is egy eltávolodott világban léteznek. Az Apokalipszis felé vezető úton érdekes volt végigjárni az utat, az alkotók, hogyan roppannak össze teremtményük erejének súlya alatt, hogyan kapaszkodnak kétségbeesetten, ahhoz, ami emberi mivoltukat jelenti, hiszen a mű fő kérdése szerintem, hogy mi teszi emberré az embert. Erre kerestem a válaszokat. A jelmezek fehér színvilága egyrészt összekapcsolja a karaktereket, másrészt megteremti a laboratóriumi környezetet, valamint az átalakulófélben lévő világot. A díszletem hasonló módon monokróm. A fémes szerkezetek mellett opálos, áttetsző anyagokat használok. Ezek úgy gondolom mind visszaadják a mű hangulatát. Az opálosan áttetsző felszínek remek játékteret kínálnak a robotok fokozódó erejének bemutatására, az ember fenyegetettségére. Egyre inkább tisztul ki a kép, mi is az a teremtmény, amit laboratóriumban létrehoztak, egyre világosabbá válik, mi az ember és minek kellene lennie, de a mű végén is pár csak sejthető magyarázatot kapunk. Úgy, ahogyan a jelmezek színhasználata, úgy a díszleté is azt a jelentésréteget tartalmazza, hogy a világ átrendeződés alatt áll. Dolgozatomban végzett háttérkutatások és a mű alapos elemzése után megalapozottnak tartom felállított hipotézisem, miszerint a mű végén életben maradt utolsó ember, nem csupán hitébe kétségbeesetten kapaszkodó, reménykedő ember, hanem az, aki felismerte mi teszi emberré az embert.

8. Felhasznált irodalom

Čapek R.U.R. Rossum Univerzális Robotjai. Quatrocento Kiadó Kft. Fordította:
M. Nagy Judit (2013)

Három színmű / Karel Čapek, Európa Kiadó, 1974

Irodalmi Arcképcsarnok, Hegedűs Géza, Karel Čapek/
gyoriszinhaz.hu

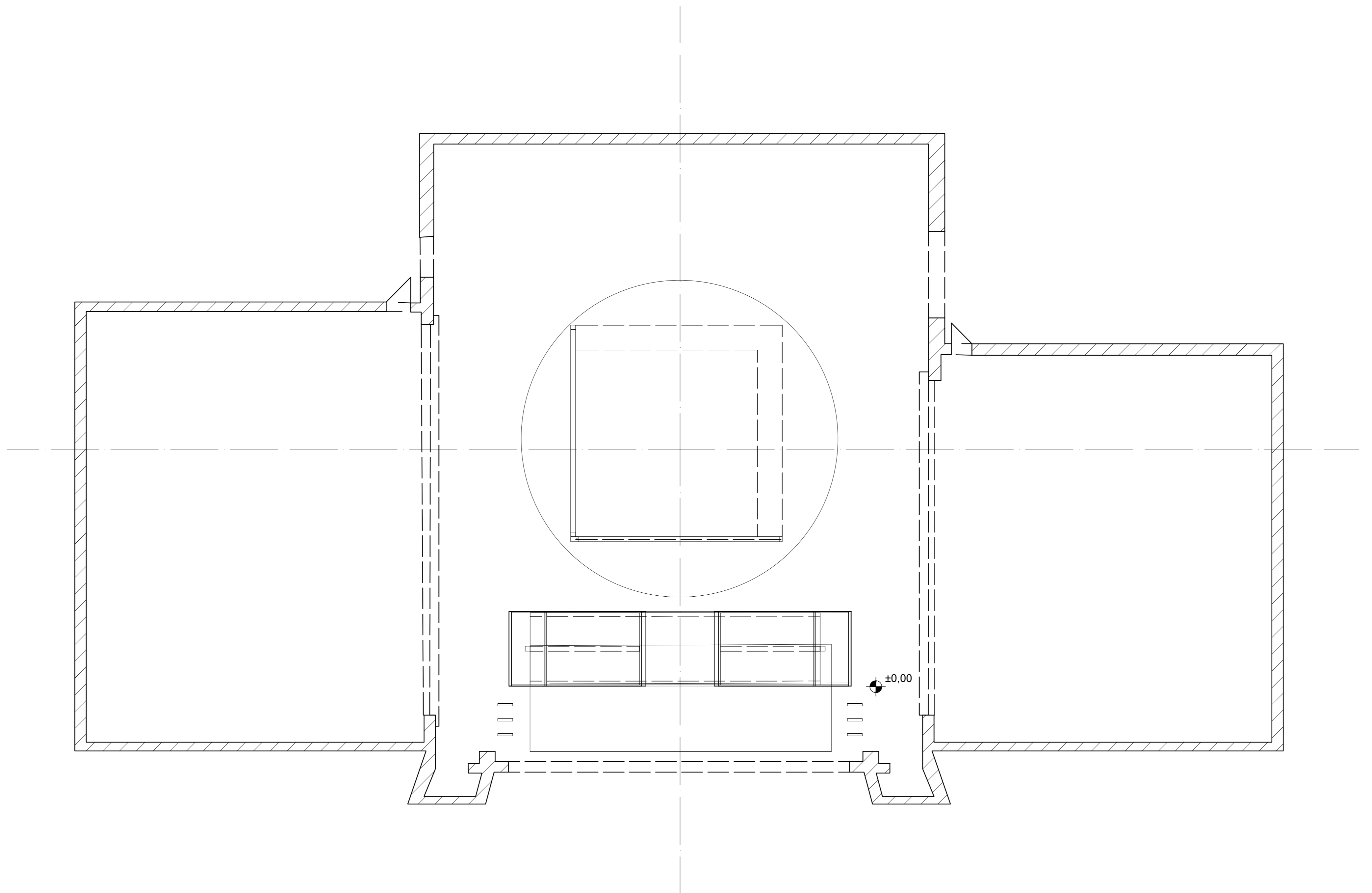
Csehszlovákia története dokumentumokban, Bencsik Péter, 2016, Napvilág Kiadó

Peter Brook: Empty Space (1968)

artmagazin/nyomtatott

Sigmund Freud, Tömegpszichológia, Cserépfalvi Könyvkiadó, 1995

Karel Čapek: Harc a szalamandrákkal, 1936

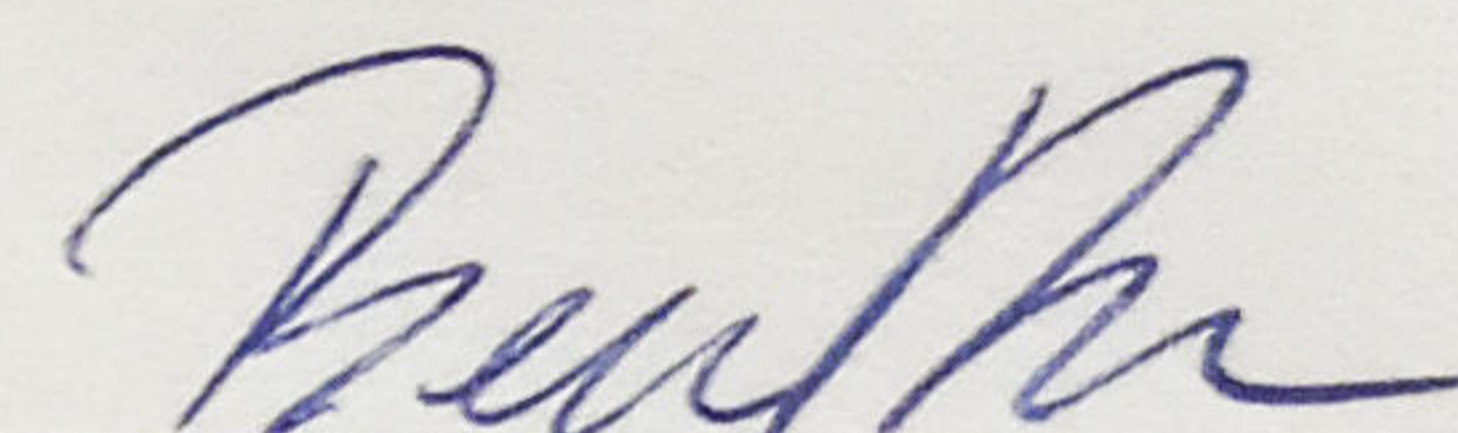
3. sz. melléklet. Hallgatói nyilatkozat

NYILATKOZAT

Alulírott BESSEUYEI BETTINA, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, KAPOSVÁRI Campus, LÁTVÁNYTERVEZŐ szak nappali/levelező* tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: KAPOSVÁR, 2023 év 05 hó 01 nap

Hallgató

5. - 6. sz. melléklet.

**Bejelentés és lemondás a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetemen végzett tudományos,
alkotói munka eredményeként létrejött szellemi alkotásról**

Alulírott alkotó bejelentem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetemen végzett szellemi alkotás eredményeként az alábbi alkotást hoztam létre.

Kijelentem, hogy A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem **Szellemijajdon-kezelési Szabályzatát** megismertem, és annak rendelkezéseit magamra nézve kötelezőnek elfogadom.

Az alkotás címe és rövid leírása (bizalmas információk nélkül):

Karel Čapek: R.U.R. (Rossum Univerzális Robotjai)

színházi díszlet- és jelmeztervezése

Az alkotó adatai (név, szak, évfolyam, elérhetőség):

Bessenyei Bettina, látványtervezés BA, III. évf., +36205165568

Alulírott nyilatkozom, hogy a jelen úrlapon közölt adatok a valóságnak megfelelnek, és az azokban bekövetkező változásokat legjobb tudomásom szerint jelzem a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetemnek.

Alulírott kijelentem, hogy e műalkotással kapcsolatos minden tulajdonlási jogomról lemondok, az alkotást átadom az intézménynek.

Kaposvár, 2023. év 05 hó 01 nap

A bejelentő aláírása:

Bessenyei Bettina

A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Rippl-Rónai Művészeti Intézete a fenti adatokat bizalmasan kezeli.

2. sz. melléklet. Konzulensi nyilatkozat

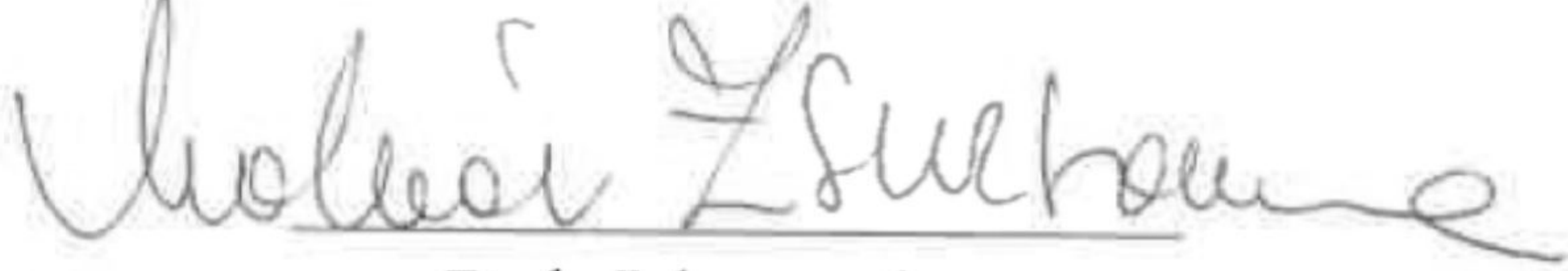
NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: KAPOSVÁR év 04 hó 26. nap
2023.

Belső konzulens

***Kérjük a megfelelőt aláhúzni!**

2. sz. melléklet. Konzulensi nyilatkozat

NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: PIUSCSABA ²⁰²³ év május hó 2 nap

Belső konzulens

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!